

ВІДЗИВ

офіційного опонента на дисертацію Павленко Олени Олександрівни „Формування комунікативної компетенції фахівців митної служби в системі неперервної професійної освіти”, представлену на здобуття наукового ступеня доктора педагогічних наук зі спеціальності 13.00.04 – теорія і методика професійної освіти

Актуальність теми дисертаційного дослідження О.О. Павленко зумовлена масштабною розбудовою незалежної української держави, динамічністю як соціально-економічних, так і духовних перетворень, що відбуваються в умовах приєднання України до міжнародних конвенцій і угод з питань безпеки, спрощення міжнародної торгівлі та митних процедур. Активізація інтеграційних процесів у Європі, розробка уніфікованих освітніх і професійних стандартів, орієнтація на якість фахової підготовки як головного освітнього результату зумовили виведення цього процесу на компетентнісний рівень, розширення поля компетенцій майбутнього професіонала, сформованість яких засвідчувала б його високу готовність до виконання виробничих функцій. Слід також зазначити, що документи Всесвітньої митної організації щодо проблем глобальної освіти та уніфікації професійної, у тому числі й комунікативної підготовки митників, які докладно проаналізовані здобувачкою, також підтверджують актуальність дисертаційної праці та її значущість для професійної освіти фахівців митного відомства України.

Разом з тим, як правомірно стверджує авторка, розвиток комунікативної компетенції фахівців митної справи - ключової для цієї галузі, ще недостатньо досліджений у теоретичному та практичному аспектах педагогічною наукою. Також за межами наукових інтересів дослідників залишилося вивчення цієї наукової проблеми у системі неперервної професійної освіти фахівців митної служби. Отже, саме прогностичний, науково-прикладний характер дослідження, спрямованого на пошук системного, інтегрованого підходу до розв'язання актуальної педагогічної проблеми робить його цікавим і одночасно цінним для теорії і методики

професійної освіти.

Ознайомлення з рукописом дисертації та авторефератом дає підстави для висновку щодо високого рівня методологічної культури автора наукового доробку, його відповідальності за результати наукового пошуку, теоретично обґрунтовані висновки і рекомендації.

Науковий апарат дослідження визначено, на нашу думку, достатньо точно, всі структурні компоненти якого узгоджені між собою. Складний, інтегрований характер предмету дослідження обумовив особливості розробки змісту концептуальних засад, визначення методологічних рівнів (філософський, загальнонауковий, конкретно-науковий), які дозволяють цілісно здійснити науковий задум. Зазначені методологічні підходи розглядають професійну освіту фахівців митної справи як відкриту і здатну до самоорганізації систему та виконують у дослідженні стратегічну функцію, засвідчують прогностичний характер мислення, наукову зрілість дисертантки та її підготовленість до здійснення фундаментальних досліджень. Таким чином, визначення основних позицій дисертації дає системне уявлення про обрану стратегію роботи, її теоретичні й експериментальні засади, побудову структури і логіки наукового пошуку.

У теоретичній частині дисертації проведено широкий дефінітивний аналіз, що передбачало визначення базових понять дослідження „компетенція” і „компетентність”, а також похідних, але значущих для реалізації його завдань: „комунікативна компетенція”, „комунікативна компетентність”, „інформаційна компетенція”. Дослідниця представила у дисертації різні підходи вчених до визначення цих понять, що подано на сторінках 41,45, 59, 60. Саме це свідчить про копітку роботу автора дослідження щодо вивчення значного масиву вітчизняних і зарубіжних психолого-педагогічних праць. Досить оригінальним є також підхід О.О.Павленко до визначення поняття „комунікативна компетенція фахівців митної служби” та його сутнісних характеристик (на філософському та предметному рівнях), розкриття цього складного

системного феномену на основі аспектного аналізу. Слід відзначити, що авторкою вперше комунікативну компетенцію фахівця митної служби розглянуто як динамічне системне особистісне утворення, що характеризується ієрархічністю та двовекторністю. Цей висновок зроблено на основі встановлення кореляційного зв'язку між вимогами до комунікативної компетенції посадовця і майбутнього фахівця, як результат його готовності до самостійної діяльності.

Продовжуючи наукову полеміку, дослідниця у другому розділі роботи торкається питань комунікативної підготовки фахівців митної служби на всіх етапах неперервної освіти, визначає у національній галузевій системі сім її етапів. Особливістю наукових міркувань дисертантки у цьому розділі дослідження була багатовекторність аналітики, оскільки, не зупиняючись на ретроспективному історико-педагогічному аналізі становлення і розвитку неперервної професійної освіти фахівців митної служби України, застосовується диференційований підхід до визначення змісту їх комунікативної підготовки, починаючи від допрофесійного етапу і закінчуючи самоосвітою та підвищенням кваліфікації.

Чіткість визначення методологічних стратегій дослідження та широкий науково дослідницький простір дозволили здобувачці підійти до обґрунтування і побудови концептуальної моделі формування комунікативної компетентності фахівців митної служби в системі неперервної освіти, яка ґрунтується на компетентнісному, особистісно-орієнтованому, системно-структурному та синергетичному підходах і вибудовується на основі кореляції комунікативної компетенції посади і комунікативної компетенції фахівця. Саме ці підходи уможливили її універсальність, гнучкість, динамічність. Основні компоненти моделі (змістовий, технологічний, діагностичний, управлінський) утворюють відповідну систему, яка спрямована на досягнення кінцевого результату – формування комунікативної компетентності фахівців митної служби.

Подальшого розвитку у четвертому розділі дисертації дістали

положення щодо компетентнісного підходу до професійно спрямованої комунікативної підготовки фахівців митної служби в системі неперервної професійної освіти. У цьому контексті особливого значення набуває практична спрямованість дисертаційного дослідження. Насамперед це підтверджується розробленням відповідного науково-методичного забезпечення реалізації цього процесу на компетентнісних засадах.

У дисертації удосконалено зміст і структуру комунікативної професійно спрямованої підготовки митників різних рангів, яка ґрунтується на органічній єдності цільових, змістових, процесуальних характеристик розвитку їх комунікативної компетенції; технологію організації процесу формування комунікативної компетенції фахівців митної служби — “інтегровану інформаційно-комунікаційну технологію”, сутність якої полягає у гармонійному поєднанні сучасних PR- та інформаційно-комунікаційних засобів із традиційними формами міжособистісної взаємодії (технології ситуативного навчання, ігрові, інтерактивні, діалогічно-дискусійні) на основі компетентнісного підходу та інтеграції змістів суто професійного (митного) і гуманітарного спрямування. Авторкою обґрунтовано доцільність поєднання різних форм і методів організації навчання, результатом чого стало розширення й поглиблення діапазону застосування інтегрованої інформаційно-комунікаційної технології. Можна стверджувати, що описані авторкою найсучасніші специфічні галузеві інструменти для організації професійної підготовки, такі як ВМО-тренінги, є новими для теорії і практики професійної освіти в Україні.

Методична інтерпретація концептуальної моделі на практиці дозволила здобувачці поєднати традиційні та інноваційні дидактичні методи, технології професійної підготовки, оптимізувати її зміст і форми, створити сприятливе для фахівця інформаційно – комунікативне середовище.

Результати експериментального дослідження, його кількісно-якісні показники, застосування різноманітних діагностичних методик

засвідчують ефективність розробленого науково-методичного забезпечення процесу формування комунікативної компетенції фахівців митної служби. В цілому дослідно-експериментальну роботу можна вважати науково-достовірною і результативною, про що свідчать репрезентативність вибірки респондентів (по 580 осіб у кожній з чотирьох експериментальних груп), проведені порівняльні вимірювання на констатувальному та формувальному етапах експерименту, інтерпретація кількісних показників тощо. Саме застосування авторкою математико-статистичної обробки результатів, оперування складними розрахунковими методиками (методика полярних шкал, статистичний t – критерій Ст'юдента, коефіцієнт лінійної кореляції Пірсона та інше) підтвердили також високий рівень математичної обізнаності здобувачки, вміння обраховувати складні нелінійні процеси.

Широка експериментальна база дослідження, виваженість автора в оцінці та тлумаченні отриманих результатів дозволили їй не тільки підтвердити гіпотезу дослідження, а й визначити труднощі, які виникли у процесі експерименту, виокремити найбільш сприятливі педагогічні умови, що забезпечують процес комунікативної підготовки фахівців митної справи (здійснення експертизи власних комунікативних дій, високий рівень комунікативної компетентності викладачів, створення мовленнєво-комунікативного середовища на основі застосування інтегративної інформаційно-комунікаційної технології навчання та інше).

У висновках, що повністю відповідають змісту роботи, авторка формулює основні результати дослідження відповідно до поставлених завдань. Особливу практичну цінність для фахівців навчальних закладів митного відомства має додаткова інформація про хід і результати дослідження, порівняльні характеристики та навчальні плани підготовки фахівців митної служби у провідних європейських країнах, яка представлена у додатках. З її допомогою можна прослідкувати динаміку експерименту, оцінити діагностичні методики та збагатити власну

обізнаність у проблемі та педагогічний арсенал. Безперечний науковий інтерес становить додаток А — „Словник термінів і понять”.

Отже, проведений аналіз змісту дисертаційного дослідження дозволяє стверджувати, що висунута мета дослідження досягнута, а поставлені завдання – розв’язані, що уможливило отримання сукупності теоретичних і прикладних результатів. Саме вони визначають принципово новий підхід до вирішення важливої науково-педагогічної проблеми для всіх закладів системи неперервної професійної освіти Держмитслужби України.

У мовно-стилістичному оформленні дисертації враховано особливості наукового стилю. Варто відзначити прагнення дисертанта до висновків, які, на жаль, не завжди є лаконічними, та узагальнень після окремих масивів інформації. В цілому робота написана досить грамотно, незначні лексико-семантичні огріхи не впливають на загальне позитивне враження.

Автором дисертаційного дослідження проведена копітка робота над науковими джерелами. У їх переліку зарубіжна і вітчизняна психолого-педагогічна література, сучасні інформаційні ресурси нараховують 532 джерела (з них 41 – іноземними мовами).

Повноту викладу автором основних результатів дисертації засвідчують чисельні публікації у фахових виданнях (25), затверджених ВАК України, монографія (1), начальні-методичні праці (8), тези і матеріали конференцій (7), які подані у авторефераті дисертації. Його зміст повністю відображає основні положення проведеного дослідження, які містяться у тексті дисертації.

Аналізуючи дисертаційне дослідження як синтезований результат наукового пошуку, не можна не звернути увагу на окремі упущення, а також висловити автору деякі зауваження та побажання:

1. На нашу думку, доцільно було б дещо більше розвести визначення мети та предмету дослідження і чіткіше конкретизувати останній (предметом дослідження не може бути науково-методичне забезпечення відповідного процесу).

2. У загальнонаукових методологічних засадах дослідження варто виокремити культурологічний підхід, який є системоутворюючим у формуванні комунікативної компетенції, приділивши необхідну увагу регулятивній функції професійної етики.
3. Результати констатувального експерименту дослідження слід було б подати безпосередньо перед теоретичним обґрунтуванням концептуальної моделі формування комунікативної компетенції фахівців митної служби, що посилює цілісність і логічність розгляду проблеми та уможливило врахування виявлених недоліків.
4. У третьому розділі дисертації має місце термінологічне неузгодження між назвами моделей. Адже йдеться про концептуальні, науково-методологічні засади, які забезпечують процес формування комунікативної компетенції фахівців митної служби в системі неперервної професійної освіти, а на сторінці 24 автореферату представлена інша модель.
5. У дослідженні також бракує достатньо чіткого визначення критеріїв сформованості комунікативної компетенції фахівців митної служби. Автор прописує їх на сторінці 252 дисертації, однак лише поза увагою у загальних висновках.
6. При визначенні на пропорційній основі контингенту респондентів, які біли задіяні в експерименті, дисертант зробив дрібний розподіл на групи (ЕГ₁, ЕГ₂, ЕГ₃, ЕГ₄), в кожній з яких, у свою чергу, було представлено контингент трьох рівнів. Така процедура збору, узагальнення та порівняння даних за кожним з рівнів респондентів значно ускладнила слідкування за логікою міркувань авторки та загальне сприйняття результатів формувального експерименту. Спростити підрахунок можна було б шляхом об'єднання груп за принципом одного рівня посад, а потім порівнювати результати між собою.
7. Зміст дисертації значно б збагатився, якби розроблена автором

інтегрована інформаційно-комунікаційна технологія була б представлена в роботі детальніше та подана у вигляді схеми.

Однак, висловлені зауваження та побажання не мають принципового характеру і можуть розглядатися як рекомендації щодо подальшого наукового пошуку, вони не знижують загальної позитивної оцінки дисертації. Проведене дослідження засвідчує належну наукову компетентність, зрілість і професійну підготовку автора.

Таким чином, дисертаційне дослідження Павленко Олени Олександрівни „Формування комунікативної компетенції фахівців митної служби в системі неперервної професійної освіти” можна розглядати як оригінальний і самостійно виконаний науковий доробок. У рукописі наявні усі ознаки цілісного, завершеного наукового дослідження, яке є конкретним внеском у розвиток теорії і практики професійно-педагогічної освіти. За своїм змістом та рівнем оформлення, виконане дисертаційне дослідження повністю відповідає вимогам ВАК України, що висуваються до докторських дисертацій, а її автор – О.О. Павленко заслуговує на присудження їй наукового ступеня доктора педагогічних наук за спеціальністю 13.00.04.- теорія і методика професійної освіти.

Офіційний опонент, доктор педагогічних наук, професор, проректор з наукової роботи Київського університету імені Бориса Грінченка

Л. Л. Хоружа

06 грудня 2010р.